

TÜRK İŞBİRLİĞİ
VE KALKINMA AJANSI'NIN KURULUŞU

TÜRK'E YENİ BİR DÜNYA

UMUT ARIK

DESTEK YAYINLARI: 1320
ARAŞTIRMA: 310

UMUT ARIK / TÜRK'E YENİ BİR DÜNYA

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: Işıl Ilgıt Şimşek
Sayfa Düzeni: Melike Doğan
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Temmuz 2020
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-936-4

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari
www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu/İstanbul

TÜRK İŞBİRLİĞİ
VE KALKINMA AJANSI'NIN KURULUŞU

TÜRK'E YENİ BİR DÜNYA

UMUT ARIK

Yayıma Hazırlayan: Yelda Cumalıoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
TEŞEKKÜRLER	9
GİRİŞ.....	11
1. BÖLÜM.....	13
TÜRKİYE’NİN KÖKENLERİ.....	13
2. BÖLÜM.....	19
HARB-İ UMUMİ SONRASI DURUM.....	19
3. BÖLÜM.....	21
SOĞUK HARP.....	21
4. BÖLÜM.....	23
DEMİRPERDE KALKIYOR	23
5. BÖLÜM.....	25
DEĞİŞKEN DENGELER.....	25
6. BÖLÜM.....	29
ULUSLARARASI SİSTEMDE EKSEN KAYMASI	29
7. BÖLÜM.....	33
İKİNCİ YÜZYILDA BEKA VE YAKIN ÇEVRE.....	33
8. BÖLÜM.....	35
ULUSAL GÜVENLİK VE AVRASYA	35
9. BÖLÜM.....	39
İLK HEYECAN.....	39
10. BÖLÜM.....	43
ALMANYA BİRLEŞİYOR	43
11. BÖLÜM.....	45
SOVYET BLOKU DAĞILIYOR	45

12. BÖLÜM.....	51
TÜRKİYE'NİN TUTUMU.....	51
13. BÖLÜM.....	61
KÜÇÜK OYUN	61
14. BÖLÜM.....	65
GEREKÇELER	65
15. BÖLÜM.....	69
TEŞKİLATLANMA.....	69
16. BÖLÜM.....	75
DOĞUM SANCILARI.....	75
17. BÖLÜM.....	79
ÇALIŞMALAR BAŞLIYOR	79
18. BÖLÜM.....	85
DEVLETLERİN DEĞİŞİMİNE KATKI.....	85
19. BÖLÜM.....	91
ÖZAL'IN ERKEN KAYBI.....	91
20. BÖLÜM.....	97
BİR HAMLE DAHA GEREK	97
21. BÖLÜM.....	103
NE OLURSA OLSUN YOLA DEVAM	103
22. BÖLÜM.....	109
SONUÇ	109
SON SÖZ.....	113
YAZAR HAKKINDA.....	115

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Türklerin yaşadığı coğrafyalara yardımda bulunmak için Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir şekilde kuruldu TİKA. Başına Türkiye'nin en genç büyükelçilerinden biri olan, vizyonu, bilgi birikimi, kişiliği ve karakteriyle örnek teşkil eden Umut Arık atandı. Ve ben de TİKA'nın ilk elemanlarından biri olarak bu tarihi sürece şahit oldum. Proje ve Programlar Koordinatörlüğü'nde başladım işe ve Türkmenistan masası sorumlusu olarak TİKA'nın yurtdışındaki ilk ofisi olan Aşkabad ofisinin kuruluşunda görev yaptım. 1993 yılında ilk yurtdışı ofis koordinatörü olarak Türkmenistan'daydım. Bir taraftan Türk işadamlarıyla Türkmenistan hükümeti arasında elçilik yaparak iş olanakları kurulmasına yardımcı olurken, diğer taraftan da Türkmenistan'ın kalkınmasına fayda sağlamak için ekonomik, kültürel, sosyal ve diğer konularda projeler geliştirerek işbirliği yapılmasına katkıda bulunuyorduk.

Daha sonra KKTC ve Kırgızistan masası sorumlulukları yaptım. Aynı şekilde o ülkelerde de birçok faaliyette bulunduk. Kobi Projeleri Koordinatörü olarak da 16 ülkenin katıldığı Avrasya Kobi Kongresi'ni Kırgızistan'da gerçekleştirdik. İlgili ülkelerin devlet başkanları ve bakanları nezdinde hayata geçirdiğimiz bu kongre uluslararası çalışmalarımın sadece bir tanesi.

Başta Umut Arık olmak üzere birçok değerli başkanla 15 yıl çalıştım TİKA'da. Aynı şekilde eski Sanayi Bakanı çok değer-

li Ayhan Çilingiroğlu ile de çalışma fırsatını buldum. Devlet protokolünden projeciliğe, teknik yardım konusunda uzmanlaşmaktan uluslararası kuruluşlarla ve Türklerin yaşadığı diğer ülkelerle işbirliği geliştirmeye kadar birçok konuda tecrübe edindim.

Biz TİKA'da önemli bir tarihsel dönüşüme şahitlik ettik. Sevgili Ayhan Çilingiroğlu bana mutlaka bu tecrübelerimi yazmamı önerdiğinde, bu şahitliği en iyi Başkanımız Umut Arık anlatır diye düşündüm ve projeyi kendisine sundum. Zira hem TİKA'nın kurucusu hem de deneyimli bir büyükelçi ve başkan olarak böyle bir eserin onun tecrübelerinden tarihe aktarılması gerekiyordu ve öyle de oldu.

Umut Arık'ın döneme ilişkin tecrübelerini paylaştığı bu eser tarihe bir dipnot olarak düşülecek ve kütüphanelerin raflarında geçmişini aydınlatacak...

Yelda Cumalıoğlu
16.07.2020 İstanbul

TEŞEKKÜRLER

Burada kuruluş dönemini anlatmaya çalıştığım TİKA, o zorlu başlangıç günlerinde bana destek olan ve sonsuz teşekkürü hak eden fedakâr çalışma arkadaşlarım olmasaydı kesinlikle ortaya çıkamazdı.

Zarif, zeki, iyi niyetli ve çalışkan varlığıyla her zaman bu uğraşta yanımda olan ve son olarak bu kitabın hazırlanmasına beni teşvik ederek, notlarımı elden geçirip, büyük bir titizlikle yayıma hazırlayan Yelda Cumalıoğlu'na ve onun yönetiminde basımını sağlayan Destek Yayınları'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İyi ki varsınız.

Umut Arık

GİRİŞ

Türk'e Yeni Bir Dünya, hem küresel olarak, hem Avrasya'da, yirminci yüzyılın sonunda geçirilen ve yarım yüzyıl herkesi bir dehşet dengesi ve karşılıklı kaçınılmaz kıyamet/Mutual Assured Destruction (MAD/KKK) korkusuyla yaşatmış olan Soğuk Harp'in sonunu getiren, Avrasya'yı ve Türkiye'yi yeni bir dünya sistemine sokan döneme ait hatıralarımı bir araya getirmek için kaleme alınmıştır. İlk bahislerde, eskilere giden uzun bir başlangıçtan sonra, yirmi ve yirmi birinci yüzyıllarda SSCB ve Avrupada ortaya çıkan gelişmeler ve değişim anlatılmıştır. Arkadan Türkiye'de bunların yansımaları karşısında görülen eğri-doğru davranışlara değinilmiştir. Bu çerçevede, kaçınılmaz büyük bir değişimin gerçekleştirilmesine siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda beliren tepkiler, doğan yeni ihtiyaçlar, bunların karşılanması için yapılan teşkilatlanma ve yürütülen faaliyetler daha sonraki bahislerin konusu olmuştur.

Okurun göreceği üzere, bu işler kolay olmamış, uluslararası plandaki ve ülkemizdeki çeşitli rekabet ve çekişmeler Türkiye'nin faaliyetlerine engel teşkil etmiş ve ele geçen fırsatların bazılarının da maalesef heba edilmesine yol açmıştır. Ortadaki büyük olanaklar ve Türkiye'nin dünyada yepyeni ve üstün bir yer edinmesi şansı büyük bir savurganlık ve akıl fıkdanı ile yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Ne var ki, azimli, çalışkan, genç ve ne yaptığını bilen, TİKA'nın ne-

reye varması gerektiğini ilk tasarlandığı günlerden itibaren çok iyi düşünmüş ve yürütülecek faaliyetlerin, büyük ve güçlü bir Türk Dünyası yaratabileceğini anlamış bulunan TİKA kadrosu, elden gelebileceğin çok çok üstünde bir çabayla, belden yukarı veya çoğunlukla aşağı saldırılara da göğüs gerip, engellemelerin büyük bir kısmının üstesinden gelmiş ve birçok üstün başarı elde etmiştir. Bunlar benim dönemim. Bu dönemde cereyan etmiş devlet gizliliği taşıyan konuları açıklamamam, umarım, devletin sorumlu bir memuru olmam dolayısıyla, doğal kabul edilir. Daha sonra TİKA'ya çok başka görevler verildi ve başka alanlarda başarılar sağlandı. Kutlar ve başarılarının devamını dilerim. Ümidim Türk Dünyası'nın unutulmaması ve elan elde olan, “Türk'e Yeni Bir Dünya” yaratacak olanakların göz ardı edilmemesidir.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN KÖKENLERİ

İki binli yılların ilk çeyreği biterken uluslararası güvenlik kalıpları ve etki-tepki ilişkileri çerçevesinde Türkiye nereden geliyor, nerededir ve yönelmesi gereken stratejik ağırlıklar nelerdedir?

Bugün artık İkinci Dünya Harbi sonrasında geliştirilmiş olan uluslararası güvenlik sisteminin stratejik değerinin hemen hemen sıfırlandığını söylemek malumun ilamı sadedindedir.

Elan “yeni bir dünya düzeni” hayali kuranlar olsa da, gerçekte uluslararası ilişkiler, tarihin başlangıcından bu yana, “bir dünya düzensizliği” çerçevesinde, devamlı bir değişim dinamiğine dayalı, değişken, çok taraflı bağımlılık ilişkileridir. Çok bilinen bir deyimle söylersek: “Değişmeyen tek şey değişimdir.”

Zira insanoğlu “tek” durmaz; bir yandan benzerleriyle beraber ve “işbirliği” halinde yaşamının kendisi için daha yararlı olduğunu anlar, diğer yandan “En iyisi ben olayım!” iddiasından ve “rekabet” kavgasından da vazgeçemez. Yani yine çok bilinen başka bir deyimle: “Ne kadar değişirse değişsin, olan hep aynı şeydir. Tarih tekerrürden ibarettir.”

Bu gerçeğe berrak bir güvenlik anlayışı ve net stratejik değerlendirmeler içinde bakabilmek için, nerelerden bugünlere geldiğini kısaca hatırlamak yararlı olur.

Greko-Romen-Hıristiyan temele dayalı, “Respublica Christiana” olarak da tanımlanan Avrupa, ortaçağda Papalık ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu sütunları üzerine kurulmuştur.

Kudüs ve Hıristiyanlığa göre tanrı-insan İsa'nın doğum yeri Nasıra ve Beytüllahim Müslümanların eline geçince, 1095 yılında Papa II. Urban, buraların Hıristiyan dünyasına kazandırılması ve daha önceleri kuzeyden Avrupa'ya girmiş olan Türklerin bu defa Malazgirt sonrasında güneyden Bizans üzerinde kurduğu baskının durdurulması amacıyla, Clermont Konsili'nde, cennetin kapılarını açacağını söylediği Haçlı Seferleri'ni ilan etmiştir.

Bir taraftan da aç ve fakir Avrupa'nın zengin Doğu'yu ve Müslüman dünyasını yağmalaması amacını gütmüş bu seferlerin başarısızlığının arkasından, Batılı ortaçağ dünyası, 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethiyle derin bir sarıntı geçirmiştir.

Türklerin Avrupadaki mevcudiyetleri aslında çok daha eskilere dayanmaktadır. İskitler, Avarlar, Hazarlar, Kıpçaklar, Peçenekler, Polovetsler, Hunlar, Bulgarlar çoktan, daha Hıristiyanlık öncesinde buralara yerleşmişlerdir. Hatta dilbilimciler ön-Türkçenin Avrasya'da milattan üç bin yıl önce konuşulduğunu saptamışlardır. Herodot'un İskitlerinin veya İran mitolojisinin Sakaların, Amazon savaşçı kadınların bu dili konuştukları, Hunların onları izledikleri, atları ehlileştiren, çok iyi ok kullanan bu kavimlerin kültürünün bronz, gümüş ve altın işçiliği konusunda üstün bir sanat düzeyine eriştiği antropolog ve arkeologlarca belirlenmiştir. Eserlerini bugün Kiev'deki Eski Eserler Müzesi'nde görmek mümkündür. Sonradan Çin vakanüvisleri bunlara Tu-chue demişlerdir.

Etnik olmaktan çok kültürel bağlılığa dayalı bu gruplaşmalar daha sonra Avrasya'da Büyük Hun, Batı Hun, Ak Hun, Tabgaç, Göktürk, Kutluk, Uygur, Kırgız, Türkeş, Karluk, Oğuz, Sabar, Avar, Hazar, Peçenek, Kuman, Bulgar devletlerini kurmuşlardır. İslamiyet'in kabulünü izleyen dönemde önem kazanan Türk devletleri ise Karahanlı, Büyük Selçuklu, Irak-Horasan-Kirman ve Anadolu Selçuklu, Gazne, Harzemşah, Şeybani, Babür devletleri, Anadolu beylikleri, Özbek, Buhara, Hive, Kokand, Kâşgar-Turfan, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Mısır Kölemen, Altın Ordu, Kazan, Astarhan, Kasım, Nogay, Sibir, Kırım devletleridir. Bunların birçoğu, Avrasya'da, Doğu Avrupa ve Rusya ovalarında, Urallarda, Kafkasya'da hüküm sürmüş ve Avrupa kavimleri olduğunu iddia eden Gotları, Frankları, Tötonları, Vandalları, Slavları kültürel bakımdan etkilemişlerdir. Latin ve Elenlerin de aynı şekilde etkilendikleri kadim tarih kitaplarında açıkça görülmektedir.

Ancak güneyden İslam'ın temsilcisi olarak gelen Selçukluların Haçlı Hıristiyan Avrupa'nın hücumlarına karşı koyması ve Levant'ta, yani güneşin doğduğu yerde kurulmaya çalışılan Hıristiyan devletçiklerini ortadan kaldırışı, Avrupa'da "Tanrı'nın Kırbağı" olarak bilinen Batı Hun İmparatoru Attila'nın yaptığı etkiye benzer korkular yaratır. Nihayet Osmanlıların, Doğu'nun Roma'sını, Bizans'ı düşürüşü, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından alınmasından da fazla korkutucu olur ve Haçlı ruhunu canlandırır.

Fakat Haçlılar arasında, Ortodoksluk, Katoliklik ve nihayet Protestanizm ile büyük kimlik karmaşaları çıkar. Hıristiyan Batı, nihayet 1648 Westphalia Antlaşması'yla, Yüz Sene Harpleri gibi dinsel ve siyasal çekişmelerini olabildiğince dengeleyip, "Öteki" olarak değerlendirdiği Müslüman Doğu'ya, daha doğrusu Türke karşı "yekvücut" hale gelmeyi becerir.

Ne var ki 1789 Fransız İhtilali, Westphalia dengelerini alabil-
diğine tedirgin etmiş ve 19. yüzyıl Avrupası, Viyana Kongresi'ni
takiben, ulusal inkılapçılık ve otokratik monarşi anlayışının
mücadelesine sahne olmuştur.

Yalnız, Hristiyan olmayan Doğu, örneğin Osmanlı İmpara-
torluğu, Avrasya, Hint alt kıtası, Çin veya yerli kültürüne dayalı
Amerika'lar söz konusu ise, Hristiyan Avrupa ve ondan doğma
Amerika'nın bu "Öteki" bölgelerle ilişkilerinde, demokrat veya
otokrat olmaları fark etmemiştir. Hedef hep, adını "Beyaz Ada-
mın Yüğü/Burden of the White Man" koydukları "hegemonya"
yaklaşımıdır.

Bu hegemonya yaklaşımının yaldızı ise "Aydınlanma" diye
adlandırdıkları, doğanın dengelerini, insan yapımı araç ve ge-
reçlerle değiştirmeye yönelmiş, güya pozitif, aslında insan yara-
tıcılığının eserlerini ortaya koyması gerekirken, insan hunhar-
lığının esiri olan, bilimi sömürüye alet eden vahşi sanayileşme
çabası olmuştur. Bu çabanın uluslararası ortamdaki izdüşümü
"hegemonyacı/emperyalist" yaklaşımıdır.

İngiltere ve Fransa'nın Afrika, Asya-Pasifik ve Hindistan ya-
yılmaları, Amerika'nın Monroe Doktrini, Japonya'ya gönderdi-
ği "Siyah Gemiler" ve Filipinler çabası, Rusya'nın Vladivostok'a
kadar Asya'yı işgali bu yaklaşımın örnekleridir. Japonya, "Me-
iji" reformları ile kendini kurtarmış ve İnönü'nün deyimiyle
bir "Sarı Batılı" olmuştur. Rusya ile savaşı da bu açılımında bir
rekabet mücadelesidir. İngiltere'nin Rusya ile oynadığı "Büyük
Oyun/Great Game" başka bir örnek teşkil eder. Çin üzerinde
"Afyon Savaşları" toplu bir Batılı kontrol Modus Vivendi'si ile
sonuçlanmıştır.

Bu hâkimiyet savaşları, Osmanlı coğrafyasında, İspanyol ve
Portekiz Latin Amerika'sında, Batı Avrupa temeline dayalı irili
ufaklı yeni bazı devletleri ite kaka dünya sahnesine çıkarmıştır.